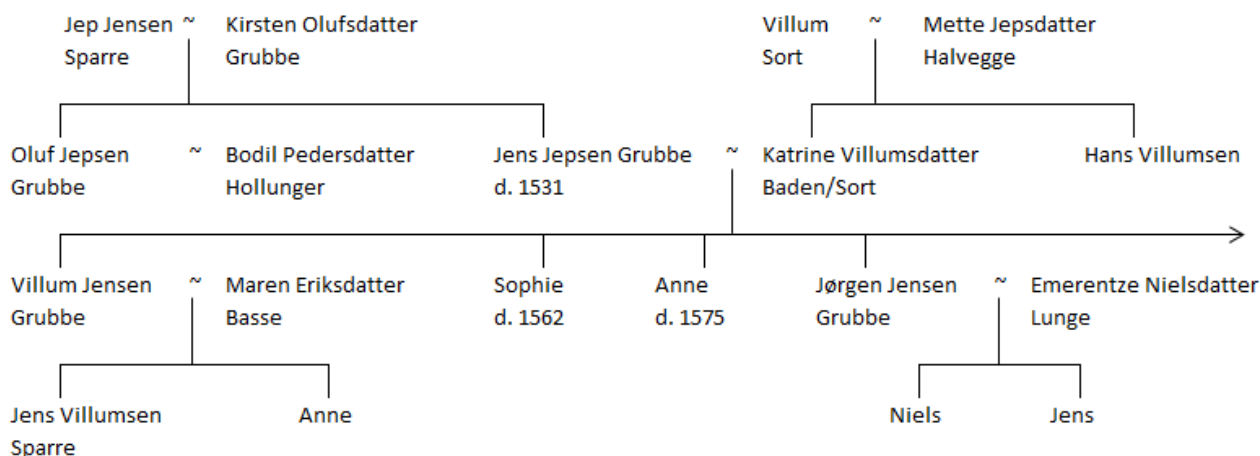

Sindssygdhed og djævlbesættelse i Lille Næstved

Dorothy Jones 25.01.2013

Siden 1464 havde slægten fæstet den store gård som lå i Lille Næstved. Villum Sort havde været byfoged og blev senere borgmester i Næstved. Han byggede gården med ladegård, humlegård, abilgård, kålgård, osv. som givet har været en flot og anstændig bolig for en mand som åbenbart klarede sig godt. Sønnen Hans Villumsen overtog gården efter sine forældre.

Han var også en flittig mand som igennem årene var foged for Skovklosteret, arbejdede for Mogens Gøye på Gunderslevholm og var forstander på Gavnø kloster. I et brev fra 1544 betingede han at gården skulle overtages af hans søsterbørn Jørgen og Villum Grubbe. Brødrenes farfar Jep Jensen Sparre skrev sig til Sandbygård og var gift med Kirsten Olufsdatter Grubbe. Grubbe familien var vist noget finere og mere velhavende end Sparrerne, så han kaldte sig Grubbe selv om han var en Sparre og førte Sparre våbenet.

Jørgen Jensen Grubbe blev gift med Emerentze Nielsdatter Lunge med hvem han fik to sønner Niels og Jens. Jens Grubbe blev i øvrigt en af de første elever på Herlufsholm. To ugifte søstre til Jørgen Grubbe, Sophie og Anne boede sammen med dem.

I 1555 begyndte Jørgens søster Sophie at lide af en sindssygdhed. Vi kender intet til hvordan det har mærket hende eller hvordan hun er blevet passet. Kun ved vi at en kvinde i de tider nemt blev beskyldt for at være en heks hvis hendes opførsel bare var lidt anderledes. I Næstved skete det første gang i 1539 da byrådet meddelte kongen at en kvinde var blevet grebet i trolddom. Hvordan det gik hende vides ikke i dag. I 1544 skulle præsterne prædike flittigt og skarpt mod troldkarle og troldkvinder. Et par år efter blev der dog indført ny lovgivning med forbud mod at torturere formodede hekse før de var dømt og troldkvinder måtte ikke længere give vidnesbyrd mod andre. Men forfølgelsen af hekse var et evigt bagtæppe til livet, og angsten for djævelskab, i både mænd og kvinder, gennemsyrede hverdagen de næste 250 år.

Også i Næstved findes der flere veldokumenterede retssager mod hekse i tingbøgerne. Flere blev dømt skyldige, et par nåede at flytte før afstraffelsen, men både i 1629 og 1631 blev kvinder brændt på bålet på Galgebakken uden for Østerport.

Herluf Trolle og Birgitte Gøje flyttede til Herlufsholm i 1560. Det var en stor glæde for Anne og Sophie Grubbe at få deres veninde Birgitte Gøje som nabo. Som rige, magtfulde og kultiverede havde de kastet glans over Næstved. På Pernille Gøjes ligsten i Herlufsholm kirke ses hvordan en adelsfrue gik klædt i midten af 1500 tallet, standsdragten som både Sofie og Anne ville have brugt. Et andet par som Grubbe familien fra Lille Næstved formentlig har socialiseret med var den velhavende borgerlig par Eske Pedersen og hans hustru Else Pedersdatter.

Pernille Gøje, Herlufsholm kirke

Eske Pedersen og Else Pedersdatter, St. Peders kirke, Næstved

På det tidspunkt gik det stadig ikke godt for Sophie Grubbe.

At hun ikke blev beskyldt for at være heks kan ikke forklares ved at hun var en adelsdame, de blev heller ikke skånet for den slags anklager. Men hun flyttede ind på Herlufsholm, til Herluf Trolle og Birgitte Gøje. Det kunne tænkes at det gudsfrygtige velansete ægtepar har kunnet beskytte hende for verden udenfor. Sophie Grubbe led i hele 7 år af sindssyge indtil hendes død i 1562. Hun blev begravet i Herlufsholm kirke.

Samme år ansatte Herluf Trolle Rasmus Augustinus som præst ved Herlufsholm. Han skrev en vise, på hele 27 vers, om Sophie Grubbe og det er herfra de få informationer om hende kommer. Visen er skrevet i jeg-form som var det Sophie selv der skrev den, men det er mere sandsynligt at den helt eller delvist er skrevet af Rasmus Augustinus.

Visen er meget gudsfrygtig, og afspejler til fulde den Gudsfrygt og tro Herluf Trolle og Birgitte Gøje spredte omkring sig, og som var typisk for tiden. Den er samtidig meget gribende, og fortæller om en kvinde i yderste smerte og nød

*Paa mig forhaste dig icke, O Herre,
ieg ere din fange oc vil den vere,
Min Gud forbarme dig offuer mig snart,
Met angist er ieg begreben hart,
Alle mine Lemmer haffuer sprecke oc vee,
det veedst du HERRE, alting kand see*

At den er skrevet i hendes sidste år i live vidner dette vers om

*Din arme fange jeg kiendes at vere,
Saa tungt it Korss ieg haffier at bære,
I siu Aar haffuer ieg veret din fange,
aff Siugdum oc Sorg vel meget bang,
Mine Lemmer haffue nu føye krafft,
det vedstu, HERre, alting haffuer skabt.*

Senere i visen takker hun Herluf og Birgitte for deres store omsorg for hende

*En Christelig Ridder Her Herloff Trolle
fru Beritte Gøye, hans hustru bolde,
Neste dig, O Gud, ere de min glæde,
Som andet ey kunde end offuer mig græde,
min siugdum til gode de lade mig faa,
huad jeg begier eller monne attraa*

Hele visens 27 vers kan hentes her: [Sophie Grubbes vise](#)

Den må have været populær for den blev trykt mindst 4 gange: i 1574, 1582, 1597 og 1615. Der foresloges at synge den til noderne fra "Mein Gmüt und Blut".

Rasmus Augustinus var født i Næstved og havde studeret udenlands. Den nye præst havde brug for en passende bolig, og gården i Lille Næstved hvor Grubbefamilien boede, var velegnet. Jørgen Grubbe fik sin brugsret ophævet så efter 100 år i Lille Næstved var det slut for dem på den store gård.

Den nye firelængede præstegård i Lille Næstved

Rasmus Augustinus flyttede ind på det der dermed blev Herlufsholm kirkes præstegård. Præsten må være blevet temmelig gode venner med Birgitte Gøje. Når Birgitte ikke var hjemme på Herlufsholm skrev præsten breve til hende hvor hun blev opdateret om diverse ting fra hverdagen, men også lokale begivenheder, som var noget ud over det sædvanlige. I et af brevene, udateret men mellem 1563 og 1572, sendte han en vise gjort i taksigelse til Gud. Den omhandlede en djævlebesættelse i Anne Grubbes hus.

En kort vise, gjort i en tacksigele om Satans Grrumhed som lod sig openbare i Jomfru Anne grubbis hus i nestid oc blev af guds barmhjertighed uddrefuen

Visen kan høres her [Djævlevisen](#)
sunget at Erik Fjordside

Og her er hele teksten med noder [Djævlevisen](#)

Senest ved Birgitte Gøjes fraflytning fra Herlufsholm i 1567 har Anne Grubbe haft brug for en ny bolig og har formentlig lejet en af de andre mindre gårde i Lille Næstved. Så nu var hun nabo til Rasmus Augustinus. Noderne til visen har han skrevet sammen med ti vers. Desværre får vi ikke at vide hvad der er sket, men ingen tvivl om at den stakkels præst har følt sig meget generet. I visen står "den diefel sad mett meg till bords". "Satan i al sin grumhed" lod sig åbenbare for præsten og blev omsider "ved Guds barmhjertighed uddreven". Anne Grubbe kan jo også have lidt af et svagt sind som sin søster. Rasmus Augustinus, som har opfattet det som en djævlebesættelse, har gjort sit for at hjælpe, og ikke mindst undladt at melde hende til myndighederne som egentlig var hans pligt.

Igen kan man undre sig over at ingen andre har beskyldt Anne Grubbe for at være heks. Rasmus Augustinus har ikke været "oplyst" i vores optik og som andre samtidige opmærksom på fare alle vegne. I et brev fra 1563 som han skrev til Birgitte Gøye advarer han hende mod at spise frugt. Det drejede sig om æbler og pærer. Præsten havde tilsyneladende været med til den fromme unge Næstved borger Hans Jakobsens dødsleje. Den unge mand fortalte at han havde været på Køge marked og da han tog en bid af et æble følte han straks en forvandling i alle sine lemmer og vidste at det var det der nu var skyld i hans død. Og det har præsten så taget til efterretning og lod advarselen gå videre. I et andet brev til Birgitte Gøje ligeledes fra 1563 fortæller præsten blandt andet at Anne Grubbe ikke er hjemme, men er taget til Sandbygård. Her er intet nævnt om hendes mentale tilstand. Sandbypræstens datter skulle giftes og det var almindelig skik at adelskvinderne hjalp med at pynte bruden.

Anne døde i 1575 efter kun otte dage sygdom. Hun sov ind om morgenen uden en eneste klage og lå som i en sød søvn. Hun blev begravet i Herlufsholm kirke ved siden af sin søster Sophie. Deres gravsten eksisterer, men er meget slidt. Her vises en tegning af den som tydeliggør de 4 fædrene og mødrene våben.

De fædrene våben Grubbe (Sparre) og Grubbe til venstre og Baden og Halvegge til højre.

Året inden Anne Grubbes død var der bryllup i familien, da hendes anden bror Villum Grubbe blev gift med Maren Eriksdatter Basse.

Villum Grubbe og Maren Basse, Toksværd kirke

Sparresholm

Villum Grubbe og Maren Basse fik to børn, Jens og Anne. Han døde i 1590 og hun døde i 1591. En flot ligsten findes i Toksværd kirke. Her ses Villum Grubbe i sin adelsmands harnisk og hans hustru i enkedragt. Sønnen Jens valgte at bruge det gamle mere korrekte slægtsnavn Sparre. Det kunne også tænkes at han ville lægge lidt afstand til fastrene Sophie og Anne Grubbe, med sindssygdом og djævlbesættelse, som alle kendte til gennem deres viser! Han gjorde flot karriere ved hoffet og i 1609 byggede han en ny hovedbygning Sparresholm. Han blev gift med Sidsel Nielsdatter Parsberg, født på Sandbygård som hendes familie havde købt.

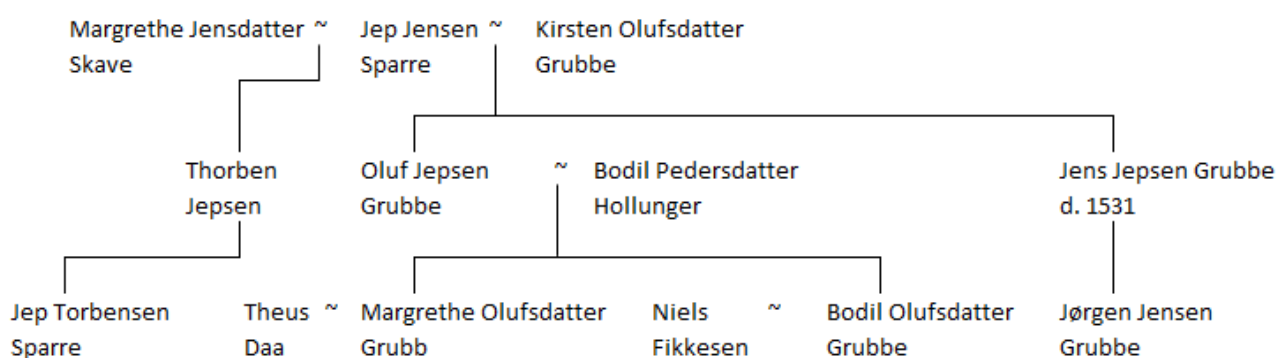

Sparre, Basse, Parsberg og Sehested våben på de meget flotte stolegavle i Toksværd kirke

Præstegården i Lille Næstved fungerede samme sted indtil den brændte i 1932. Hele området blev i 1935 indrettet til den Hvide By, til fejring af Næstveds 800 års fødselsdag. I dag står Netto på Toldbodtorvet og den nye biograf nogenlunde hvor Grubbe familien boede, og præsten lod djævelen uddrive.

Der er i øvrigt flere interessante historier om Grubbe familien.

Arvefordelingen var dengang således at når forældrene døde blev arven delt mellem børnene. Sønner fik en helpart og døtrene en halvpart. Således hændte det at en herregård havde mange delejere. Indbyrdes ægteskaber og bytte med nabofamilier kunne gøre at ejerskab kunne samles igen. Men trods det stærke slægtssammenhold i 1500-tallet var der tit uenigheder om arv af ejendom.

Jørgens Grubbes far, Jens Jepsen Grubbe, havde været værge for sine to niecer, Margrethe og Bodil, efter deres forældres død. Margrethe blev, af sine farbrødre, indgivet til Slingerup Kloster og hendes andel af arven til Sandbygård blev givet videre. Først i 1530-erne forlod hun imidlertid klosteret hvor hun havde været i næsten 18 år og blev gift. Manden hun havde fundet havde syg og handikappet søgt lægehjælp på klosteret og dermed mødt Margrethe. Margrethes familie blev rasende over at hun, som ansås for at være halvgammel, havde ladet sig lokke af den vanføre mand. Ved ikke at tage imod deres råd, og ved indgåelsen af ægteskabet, udsatte hun sin slægt for spot og foragt. I 1537 søgte parret at få Margrethes anpart af Sandbygård tilbage fra sin søster og svoger. Det lod sig dog ikke gøre, idet hun havde frasagt sig det ved de mange år hun havde tilbragt i klosteret.

Søsteren Bodil havde en mindst lige så usædvanlig skæbne. Da hun havde ondt i benet, lod hendes farbrødre hendes ben save af. Hun blev gift med Niels Fikkesen, som var nær slægtning til Peder Christensen Dyre på Hjelmsø, nabo til Sandbygård. Med ham fik hun børn, men måtte tilbringe resten af livet i sengen. Niels Fikkesen sagsøgte i 1549, på Bodils vegne, Jørgen Grubbe for hendes andel af Sandbygård. Arven som hans far, hendes værge, skulle have forvaltet forsvarligt på

hendes vegne. Det er ikke helt nemt i dag at rede trådene ud og forstå de meget komplicerede arvesager.

Samme år (1549) trættede Jep Torbensen Sparre mod sin farbror Jens Jepsen Grubbe. Torkildstrup kirke

På Sandbygård gik det heller ikke stille af sig. Naboen Peder Christensen Dyre havde købt sig til en andel af Sandbygård. Der var uenighed i den udvidede slægt om ejerskabsparterne og det mundede ud i en meget uheldig sag i 1558. Jørgen Grubbes skriverkarl, Lauritz Rasmussen, ifølge med 2 tjenere var på vej, til hest, med nogle dokumenter. De blev overfaldet af 4 tilslørede mænd ved Næsby Bro. De tvang skriverkarlen til at følge med til Hjelmsø hvor de viste sig alle at være Peder Christensen Dyres betroede mænd. De holdt ham der i 8 dage, Dyre var også til stede. I retssagen som fulgte benægtede Dyre kendskab til hændelsen, og mærkelig nok blev der ikke spurgt til hvorfor Lauritz Rasmussen var blevet bortført. Både Jørgen Grubbe og skriverkarlen vidnede. Sagen i højesteret endte med at dreje sig om at Peder Christensen Dyre til Hjelmsø havde vidnet løgn. En anden sag mod ham for dokumentfalsk angående hans part i Sandbygård kørte samtidig, og det hele endte med at han blev dømt som meneder og løgner. Sådan et tilfælde med en adelsmand var aldrig hændt før i Dansk retshistorie. De vidste derfor ikke hvordan han skulle straffes. Det endte med at Kongen dømte ham i nåde og unåde, og at han blev fængslet på Københavns slot. De tog hans hest og harnisk fra ham som en æreløs mand.

De elendige forhold han fik i sit fangenskab kom vist som noget af et chok og han anmodede gentagne gange om, mod sine danske besiddelser, at få lov til at rømme landet. I november 1559 skrev han til Mogens Gyldenstjerne og bad om, hvis ikke andet kunne lade sig gøre, at få nogle af sine bøger og skjorter, tørt tøj, lagener og dyner og rødt og sort uldent stof til en dragt og nye sko. Ellers ville han fryse ihjel den vinter. Peder skrev yderligere et brev samme dag til Mogens hvor han indtrængende bad om, mod sit æresord, at få lov til at komme i kirke i enten København, Køge eller Næstved. Det fik han vist ikke lov til.

Peder Christensen Dyre skrev, i 1561, flere gange fra fængselet til sin ven Herluf Trolle. Her beder han Herluf om at give instruks til hans tjener, Frantz, om at få syet en hel del nyt tøj, nøje beskrevet, til ham. Trods sin skamfulde situation ville han åbenbart stadig gerne klædes som en

adelsmand med sort fløjls hue foret med mår, et flot grønt sæt kjortel og hoser, en kappe og div. skjorter, sko og sengeklæder. Det kniber også noget med forplejningen og han ønsker mælk og hvidt brød. Efter et mislykket flugtforsøg blev han sat i jern og gik til sidst fra forstanden.

Oluf Bager, Skt. Hans Odense

En samtidig fange, dog på Dragsholm slot, var den skotske James Hepburn, Jarlen af Bothwell. Tidligt i sit fangenskab og inden også han forsvandt inde i galskabens mørke fik han nyt tøj. Hos den velhavende Odense købmand Oluf Bager afregnes for engelsk fløjl og silketøj til den celebre indsat. Efter 11 års dansk fangenskab døde jarlen i 1578 og blev gravsat i Fårevejle kirke. Her lå han i fred indtil 1858 da den første af flere undersøgelser af kisten med indehold fandt sted. I mange år lå det mumificeret lig i en glaskiste i et rum der var adgang til gennem kirkens gulv. Liget var oprindeligt klædt i skjorte og strikkede strømper. Turisterne strømmede til Fårevejle kirke for at se den makaber udstilling. Det vides ikke hverken hvornår Peder Christensen Dyr døde eller hvor han blev begravet. I den mindste slap han for Bothwells skæbne efter døden. Jarlen af Bothwell ligger dog nu i en lukket egetræskiste i en krypt under kirken.

James Hepburn, Jarlen af Bothwell, Fårevejle kirke